కాలప్రవాహపు పాయలు

"వెధవ ఉక్క! వెధవ పక్క" అని తిట్టుకున్నాడు పురుషోత్తం. అతనికి అనిద్ర పట్టుకుంది. రోజూ ఇదే వరస. కొంతకాలంగా అతని శరీరానికి ఎంత చల్లదనమూ చాలటం లేదు. మంచుమీద పడి దొర్లితేనేగాని తపన చల్లారదనిపిస్తుంది. పక్క వేడి భరింప శక్యం కాకుండా వుంటుంది. డాక్టరు నడిగితే "నువ్వు నిద్రలేమితో బాధపడుతున్నావు. మందు రాసిస్తాను. రోజూ పడుకోబోయేముందు సేవించు" అని సలహా ఇచ్చాడు. పురుషోత్తం మందు కొన్నాడు కూడానూ. అయితే దాన్ని వేసుకోబుద్ధి పుట్టలేదు. ఈ మందులన్నీ కాలక్రమాన శరీరాన్ని చెడగొట్టేవే.

అసలే శరీరం చెడివుంది. ఒకప్పుడు కసరత్ చేసిన శరీరం వొట్టి ఊదవోళ్ళయి ఊరుకుంది. ఏమవుతుంది? తిండి జాస్తి అయింది. కారులో తిరగటంమూలంగా రోజుకు ఫర్లాంగు నడకకూడా ఉండటంలేదు. ఆ రోజుల్లో శరీరం సర్కస్‌వాడి శరీరంలాగా ఉంచుకోవటం అదొక సరదాగా వుండేది. వారానికొకసారి ఛాతీ నడుమూ కొలుచుకోవటం, రెంటికీ తేడా హెచ్చుతుంటే సంతోషించటం, తగ్గ

తూంటే కంగారుపడి మరింత కసరత్తు చెయ్యటం. ఏమిటో చాదస్తం. తనేం మూటలు మొయ్యాలా, పలుగుతీసుకు తవ్వాలా? తన కెందుకు సర్కసువాడి శరీరం? వ్యాపారంలో పుష్కలంగా డబ్బొస్తోంది. ఇంకా వస్తుందికూడానూ. ఇంక మూడుతరాలవరకూ తన కుటుంబానికి ఢోకాలేదు. రాష్ట్ర మంత్రుల్లో తనతో భాయి భాయీగా ఉండేవాళ్ళు ముగ్గురున్నారు. తన పలుకుబడి కేం లోపంలేదు.మనిషి కోరదగిన వన్నీ తనకున్నాయి.పౌరోహిత్యాలు చేసుకున్న తన తాతా, హైయర్ ట్రెయినింగు అయి స్కూలు మేష్టరుపనిలో జీవిత మంతా గడిపిన తన తండ్రీ ఈ క్షణాన తనను చూస్తే యెంతో గర్విస్తారు. సందేహంలేదు. తన బావమరిది ప్రభుత్వ యింజనీరు. తన మామగారు పోలీసు సూపర్నెంటు చేసి రిటైరైనవాడు. తన అల్లుడు అమెరికాలో ప్రత్యేక వ్యవసాయ శిక్షణ పొందుతున్నాడు. తన కొడుకు నేత్ర వైద్యంలో ప్రత్యేకత సంపాదించటానికి ఇంగ్లండు వెళ్లాడు. ఇంగ్లండులో చక్కగా మంచు పడుతుంది. ఆ మంచుమీది నుంచి వచ్చేగాలికి శరీరం ఎట్లా అవుతుందో పురుషోత్తం ఊహించుకోగలిగాడు... తాను ఏ దొరో అయి పుట్టవలసింది—ఈ దిక్కుమాలిన ఉక్కతో బాధపడకుండా !

ఎట్లాగూ నిద్ర రానేరాదు. పురుషోత్తం తన విజయ పరంపరను సింహావలోకం చేసుకోసాగాడు. తనకు ఇరవై నాలుగు వెళ్ళేదాకా జీవితం తడుపుకోవటమే అయింది. ఆ తరవాత అది హైరోడ్డు పట్టింది. ఈ పాతికేళ్ళనుంచీ ఆ జీవితంలో చెప్పుకోదగిన పొల్లు రాలేదు. ఇరవై అయిదో యేడు

ప్రవేశించింది లగాయతు తాను తన గమ్యస్థానాన్ని స్పష్టంగా, నిశ్చలంగా చూడగలిగాడు. తప్పుడు ఆశయాలనూ, తనకు పనికిరాని భావాలనూ, వ్యక్తులనూ, అలవాట్లనూ, విశ్వాసాలనూ దూరంగా ఉంచగలిగాడు. ఈ పాతికేళ్ళ తపస్సుకూ ఒక్క విఘ్నమైనా కలగలేదు. ఈ తపస్సు నిర్విఘ్నంగా సాగటానికి తాను చాలామంది స్నేహితులను పోగొట్టుకోవలసి వచ్చింది. చాలామంది మిత్రుల సలహాలను తృణీకరించవలసి వచ్చింది. ఒక్కొక్కసారి తన అంతరాత్మనే కఠినంగా శాసించవలసి వచ్చింది. ఏమయితేనేం? తానుమాత్రం గీసుకున్న గీతమీద సూటిగా నడిచాడు. అశిధారావ్రతం ఫలించింది.

పురుషోత్తం తన మొదటి అయోమయ జీవితం తలుచుకుని నవ్వుకున్నాడు. ఆ రోజుల్లో తన మనస్తత్వాన్ని తలుచుకుంటే తనకే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. ఆ రోజుల్లో కొంత కాలం తాను సంఘాన్ని మరమ్మత్తు చెయ్యటం గురించి ఆలోచించాడు. తానొక గొప్ప రాతగాడు కావాలనికూడా ఆశించాడు. రాతగాళ్ళు సంఘానికేదో చేశారన్న భ్రమ తన కప్పట్లో వుండేది. వీరేశలింగం, గురజాడ అప్పారావు మొదలైనవాళ్ళ రచనలలో గల గొప్పతనం గురించి తాను కూడా ఆ రోజుల్లో చర్చించాడు. ఏవేవో ఆదర్శాలు పెట్టుకుని తాను కొన్ని రచనలు చేశాడు కూడానూ. చిత్రమేమిటంటే వాటిని మెచ్చుకున్న వాళ్ళున్నారు — తనకన్న మూఢులు!... ఆ రోజుల్లో తనకు "ప్రేమ" ఒక పెద్ద జీవిత సమస్యగా వుండేది. అందాకా ఎందుకూ? తానప్పట్లో ఒకతెను ప్రేమించి, ఆమెకోసం తపించాడు కూడానూ

ఆమెను పెళ్ళిచేసుకోకపోతే తన జీవితమంతా వ్యర్థమవు తుందని కూడా అనిపించింది! ఎంత దుర్భ్రమ! ఏదీ? తానామెను పెళ్ళాడలేదు. అయినా తన జీవితం మూడు పూలూ, ఆరు కాయలుగా వుందే... అప్పట్లో తనకింకొక జాడ్యం కూడా దాదాపు అంటుకుంది—సోషలిజం. కొంత మార్క్సు సాహిత్యం, లెనిన్ పుస్తకాలూ సంపాదించాడు కూడానూ. కాని వాటి మాయలో పడకముందే తన జీవితంలో పరివర్తన కలిగింది. యింకా నయం—

పురుషోత్తం ఆలోచన మానేసి ఆలకించాడు. తలవాకిలి తలుపెవరో తట్టినట్టయింది. భ్రమపడ్డాననుకున్నాడు. కాని తలుపు తెరిచిన చప్పుడుకూడా అయింది. తన యింటికీ రాత్రివేళ ఎవరొస్తారు?

హాలులో శ్రీరాములు గొంతు వినిపించింది.

"అయ్యగారు నిద్రపోతున్నారు... ఉఁ హుఁ లేపటానికి వీల్లేదు. మీ భోజనాలయ్యాయా? అయితే ఈ హాలులో మంచాలు వేయిస్తాను పడుకోండి."

ఎవరో మెయిలులో దిగిఉంటారు. ఎవరిబాపతు చుట్టాలో. పోనీ, తన కెందుకు పీడ? రేపు తెల్లారినాకే కనపడి కుశల ప్రశ్న చెయ్యవచ్చు.

2

ఒక అరగంట గడిచింది. అతిథుల సంభాషణా, నవ్వులూ హాలులోనుంచి వినిపిస్తున్నాయి. వచ్చినవారి సంఖ్య మొదట సరిగా తెలియలేదు. తరవాత యిద్దరున్నట్లు

తెలిసింది. అందులో వొకడు పురుషుడు, రెండవది స్త్రీ. యెవరా స్త్రీ పురుషులు? భార్యా భర్తలా? వాళ్ళు అతిథులల్లే ప్రవర్తించటంలేదు. స్వేచ్ఛగా, స్వగృహంలో వున్నట్టే మాట్లాడుతున్నారు. మగగొంతు తానెన్నడూ విన్నది కాదు; ఆడగొంతు విన్నట్టుంటమే గాక, అది చెవిని పడితే వొళ్ళు గగుర్పొడుస్తున్నది. తనకు జ్ఞాపకం వున్నంతలో ఏ ఆడదాని గొంతూ తనలో యిటువంటి వికారం కలిగించలేదు. ఈ యాభయ్యోపట ఆడదాని గొంతు వింటేనే వొళ్ళు జలదరించట మేమిటి?

వాళ్ళు భార్యాభర్తలే అయివుండాలి. ఎందుకంటే వాళ్ళు వొకరితో వొకరు యెంతో చనువుగా వుండికూడా వుద్రేకం లేకుండా మాట్లాడుకుంటున్నారు. భార్యాభర్తలు కాకపోతే యింత చనువు వెంట యింకెంతో వుద్రేకం వుండి తీరుతుంది.

"ఇక్కడ మంచినీళ్ళున్నాయేమో?" అన్నది స్త్రీ.

"ఆ బీరువాపక్కన కూజా వుంటుంది తాగు" అన్నాడు పురుషుడు. అతనికి ఇల్లంతా తెలిసినట్టే కనబడింది. ఇంట్లో నౌకర్ల పేర్లన్నీ తెలిసినట్టుగా మాట్లాడాడు. ఒక్కముక్కలో చెప్పాలంటే ఆమె అతిథిలాగే ప్రవర్తించింది గాని, అతను ఆతిథ్యం యిచ్చేవాడిలాగా ప్రవర్తించాడు. ఇంట్లో మొత్తమందిపేర్లు వుచ్చరించినా తనపేరు మాత్రం యిద్దరిలో వొకరూ ఉచ్చరించలేదు.

తన ఇల్లు తమదిగానే వ్యవహరిస్తున్న ఈ జోడు ఎవరయిందీకూడా ఊహించలేక పోయినందుకు పురుషోత్తానికి

మండిపోయింది. లేచి హాలులోకి వెళ్ళి వాళ్ళ ఎదట పడదా మనుకున్నాడు. కాని భయం వేసింది. వాళ్ళను తాను పోల్చుకోలేకపోతే? కిందటేడు యిట్లాగే తన చెల్లెలిమొగుణ్ణి గుర్తించలేక పెద్ద "గ్రేడ్" తిన్నాడు. వద్దు, వద్దు. వాళ్ళు పడుకున్నాక వెళ్ళిచూస్తే సరి.

వాళ్ళు పడుకునే యత్నంలో ఉన్నారు కూడానూ.

"రెండుగంటలు కావస్తోంది. ఇంక పడుకుందామా? అసలే బడలివున్నావు" అన్నాడు పురుషుడు.

"మళ్ళీ పెందలాడే లేవాలి. చాలా పనివుంది. ఇంకో రెండుగంటలు మేలుకుంటే అదే తెల్లవారిపోతుందని చూస్తున్నా" అన్నది స్త్రీ.

"బెజవాడలో మీటింగులు చాలాచక్కగా జరిగాయి కదూ? ఆరోజు కారోజు ప్రజలలో ఎంత చైతన్యం వస్తున్నదీ చూస్తున్నావా?"

"ఎందుకు రాదూ? ఎవరి జీవితాలు వాళ్ళు అర్థం చేసుకుంటున్నకొద్దీ ఆ జీవితాలను మార్చుకునే చైతన్యం దానంతట అదే వస్తుంది. వాళ్లు జీవితాన్ని అర్థం చేసుకునే టట్టు చెయ్యటమే మన ధర్మం."

"రేపు మైదానంలో జరిగే మీటింగు చూడు ఎట్లా వుంటుందో. పదిహేను వేలకు తక్కువ రారు."

"ఎందుకు రారూ? మీ స్వక్షేత్రమైనప్పుడూ? కిందటేడు క్లబ్బులో మీటింగు పెడితే రోడ్లనిండా జనం మూగలా?"

కాస్సేపు ఇద్దరూ మౌనంగా వున్నారు.

పురుషోత్తం ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఎవర్ని "లెక్చర్లిచ్చే పండితుడు?" కిందటేడు క్లబ్బులో మీటింగేమిటి? తనకు మీటింగూ జ్ఞాపకం లేదు; అందులో మాట్లాడినవాడూ జ్ఞాపకం లేదు. వీళ్ళెవరో లోకోద్ధారకుల్లాగా మాట్లాడుతున్నారు. అటువంటివాళ్ళెవరూ తన బంధుమిత్రుల్లో—కనీసం తన ఇంటికి చొరవగా వచ్చేవారిలో లేరే!

"మన బెజవాడ మీటింగునుగురించి ఈపూట మెయిల్లో బాగా రాశారు చూశావా?"

"ఒక్కోసారి మెయిల్లో కాంగ్రెసు వ్యతిరేక వార్తలు బాగానే యిస్తారు. మీరు పార్లమెంటు ఎన్నికల్లో గెలిచినప్పుడు మిమ్మల్ని గురించి పదిలైన్లు రాశారు."

"దానికేమిట్లే?"

వీడెవడో పార్లమెంటు మెంబరుకూడానా? ఆలోచిస్తున్నకొద్దీ పురుషోత్తానికి మతిపోతోంది, వీళ్ళిద్దరూ తనను వంచించటానికి కోతలు కోస్తున్నారేమో నని సందేహించాడు. కాని తాను వింటున్నట్టు వాళ్ళకేం తెలుసూ?

అకస్మాత్తుగా పురుషోత్తానికి జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఇవాల్టి "మెయిల్" తన తల గడాకిందే వుంది. పురుషోత్తం చప్పుడు చెయ్యకుండా దాన్ని తీసి బాత్ రూమ్‌లోకి వెళ్ళి లైటువేసి గబగబా బెజవాడ మీటింగు వార్తకోసం చూశాడు. ఎక్కడా అటువంటి మీటింగే లేదు. పేపరుమీది తేదీ చూశాడు. ఇవాల్టిదే.

యింక సందేహమెందుకూ? వీళ్ళిద్దరూ ఏ వెర్రాసు

పత్రినుంచో పారిపోయి వచ్చిన బాపతై వుంటారు. ఒక్కొక్క రకం వెర్రిని పట్టుకోవటం కష్టం. వీళ్లు అటువంటి బాపతే అయివుంటారు. అందుకే ఎంత ఆలోచించినా వీళ్లెవరయిందీ తనకు తెలియటంలేదు. వీళ్ళను యిప్పుడే శ్రీరాములుచేత బయటికి గెంటించటం మంచిది.

బాత్‌రూమ్‌లైటు ఆర్పేసి పురుషోత్తం బెడ్‌రూమ్ లోకి వచ్చాడు.

అవతల హాలులో నిశ్శబ్దంగా వుంది. 'అతిథులు' నిద్రపోతున్నారేమో.

చప్పుడు చెయ్యకుండా బెడ్‌రూమ్ తలుపు తెరిచి పురుషోత్తం హాలులోకి అడుగుపెట్టాడు.

3

హాలులో లైటువేసిన మరుక్షణంపురుషోత్తం కొయ్యబారిపోయినాడు. వాకిలి కెదురుగా మంచంమీద పడుకున్న స్త్రీ తను వూహించినట్లు యేపాతిక, ముప్పైయేళ్ళదీ కాదు. దాదాపు నలభై అయిదేళ్ళది. ఆమెను తానుచూసి రెండు పుష్కరాలు దాటినా యింకా ఆ మొహం నిన్న చూసినట్లే వుంది. యెందుకుండకూడదూ? ఒకప్పు డామె కోసం తాను తపించలేదా? ఆ తపనముందు యేపుక్క ఆగుతుంది? యే పక్క వేడి ఆగుతుంద?

మనిషి యిప్పటికీ యెంత అందంగా వుందో! ఆమె కేసి చూస్తున్నకొద్దీ కాలచక్రం వెనక్కుతిరిగి తాను మళ్ళీ

ఇరవైమూడేళ్ళ యువకుడైనట్టనిపించింది. తాను మొట్టమొదటిసారి ఆమె చెయ్యి పట్టుకోవటం జ్ఞాపకంవచ్చి శరీరం వేడెక్కినట్టయింది—నీళ్ళకుండలాగా వుండే తన శరీరం! తన తండ్రిని ధిక్కరించి ఈమెను పెళ్ళిచేసుకోవటానికికూడా నిర్ణయించాడు. ఆవిధంగా ఈమెకు తాను ఉత్తరం రాశాడు కూడానూ. అదే తన జన్మలో రాసిన నిజమైన ప్రణయలేఖ. కాని ఆ లేఖ పోస్టుడబ్బాలో పడలేదు. చినిగి ముక్కలై పాకీడబ్బాలో పడిపోయింది. భూమిలోనూ, వాయువులోనూ, నీటిలోనూ వుండే రసాయనికాలు తన ప్రణయసందేశాన్ని అర్థంచేసుకోకుండానే జీర్ణించుకున్నాయి. ఆ లేఖను చించెయ్యటమే తనజీవితంలో ప్రధానమైన పరివర్తన. అంతవరకూ కాలిబాటల వంపులలో పడి తిరుగుతున్న తన జీవితం ఆ క్షణంనుంచీ హైరోడ్డు పట్టింది.

చిత్రం. ఆమెకేసి చూస్తుంటే ఆమే తన నిజమైన భార్య అయినట్టూ, అవతల బెడ్‌రూమ్‌లో పడుకునివున్న గుర్రం మొహం మనిషి ఎవరో పరాయిదయినట్టూ అనిపిస్తోంది.

ఇంతకీ ఈమె ఇక్కడికెందుకు వచ్చినట్టు? ఆ మగవాడు—తాను నిలబడిన చోటికి అతని తలమాత్రమే కనిపిస్తోంది—ఆమె భర్త అయిఉంటాడు. వీళ్ళిద్దరూ ఈ రాత్రివేళ తన ఇంటికెందుకు వచ్చారు. ఈ పాతికేళ్ళనుంచీ ఈమె జాడే తెలీదు తనకు. అటువంటిది తనజాడ ఎట్లా కనిపెట్టింది. తెల్లవారగానే ఈమెను చూసి తనభార్య అల్లరిపెడుతుందేమో, ఆమెను పెళ్లాడకమునుపు మరొక స్త్రీని పెళ్ళాడి

నంతపనీ చేశానని తాను భార్యతో ఎన్నడూ చెప్పలేదు కూడాను. తాను భార్యకు తెలియకుండా దాచిన జీవిత రహస్యం ఇదొక్కటే.

నిద్రపోతున్న ఆ పాత ప్రియురాలిని చూస్తుంటే అనేకమైన భావాలు ఒకేసారి పురుషోత్తంలో కలిగాయి. దగ్గిరికి పోయి ఆమెను ముట్టుకుందామనిపించింది. శ్రీరాముల్ని పిలిచి యిప్పుడే వీళ్ళను వెళ్ళగొట్టింతామనిపించింది. ఆమెను లేపి మాట్లాడాలనిపించింది. ఆమె లేవకమునుపే కారులో ఎక్కి దూరంగా ఏ వూరైనా పోదామనిపించింది.

ఈ భావసంఘర్షణలోనే అతను రెండడుగులు ముందుకు వేసి ఆమెను సమీపించాడు. అతని గుండెనెవరో పట్టుకొని పెట్టి లాగుతున్నట్టుంది. ఈమెను తానెందుకు పెళ్ళాడలేదు? దేనికోసమై తా నీమెను త్యాగంచేశాడు? ఈమెకన్న విలువైనది తాను జీవితంలో ఏం సాధించాడు? ప్రేమ అనేది వట్టి శుష్కపదమని తాను నమ్మినమాట నిజమే కాని, ఈ నమ్మకం ఈమె దూరంగా వుండగా కుదిరినంతగా ఈమె కనిపిస్తుంటే కుదరటం లేదేం? "ఈమెను పెళ్ళాడక పోతే అన్యాయం చేసినవాణ్నవుతానేమో!" అన్న సందేహం ఆనాడు తనకు కలిగినప్పుడు, "ఆఁ. సింగినాదంకాదూ! నాకన్న మంచిమొగుణ్నే సంపాదించుకుంటుందిలే! ఏమిటి నా ఆధిక్యత?" అని తన మనస్సును సమాధాన పరుచుకున్నాడు. ఆమె పెళ్లాడినవాడు తనకంటె అధికుడో కాడో తెలుసుకునే అవకాశం తనకిప్పుడు లభించింది.

పురుషోత్తం రెండో పక్కకేసి తిరిగి నివ్వెరపోయి

నాడు. ఆ పురుషుడు ఎప్పుడు మేలుకున్నాడోగాని పక్క మీాద లేచి కూచుని తనకేసి చిరునవ్వు నవ్వుతున్నాడు.

అతనికీ తనలాగే ఏ యాభయ్యో వుంటాయి. అయినా శరీరం ధృఢంగావుండి. యౌవనపు లక్షణాలింకా చాలా మిగిలివున్నాయి. జుట్టు తనకు నెరిసినంతగా నెరవలేదు. తన జుట్టుకన్న వొత్తుగాకూడా వుంది. చిత్రమేమిటంటే బాగా చూచిన మొహంలాగాకూడా వుంది. అయినా జ్ఞాపకం రావటంలేదు.

అతనికీ తనకూ మధ్య మానంకన్న కూడా అతని వెటకారపు చిరునవ్వు భరించటం తనకు కష్టమనిపించింది.

"ఎక్కడ చూశానో జ్ఞాపకం రావటంలేదు" అన్నాడు పురుషోత్తం.

"నన్ను నువు ఎక్కడా చూడలేదు_అద్దంలో తప్ప. నా పేరు పురుషోత్తం. పేరడుగుల పురుషోత్తం" అన్నాడా మనిషి.

4

తనతో మాట్లాడుతున్నదీ, తనను చూసి వెటకారంగా నవ్వుతున్నదీ తన భూతమేనని అర్థం చేసుకోవటానికి పురుషోత్తం బుర్రకు చాలా శ్రమ అయింది. ఇది అచ్చగా భూతంకూడాకాదు. ఈ భూతం వర్తమానానికి చేరుకుంది. సామాన్యంగా భూతాలు ఈపని చెయ్యలేవు. వెనక తన తల్లి సోదిలోకి వచ్చి అంతకుపూర్వం పదిహేనేళ్ళక్రితం తనకుండిన కోరికలన్నీ ఏకరువుపెట్టింది. సోదిలోకి వచ్చింది

తన తల్లే అని అనుకోవటానికి ఎన్నో బలమైన దాఖలాలు దొరికాయిగాని ఆ చనిపోయిన ఆవిడ పదిహేనేళ్ళ కాలంలో కొంచెమైనా మారకపోవటం అతనికి చాలా వింతగా తోచింది.

ఈ భూతం అట్లాకాదు. దీనికి తనకున్నంత వయసూ వుంది. ఇది కాలప్రవాహపు మరొకపాయలో కొట్టుకుపోయి మరొక పరిణామానికి గురిఅయింది. మిగిలిన విషయా లెట్లా వున్నా పై చూపులకు తనకన్న ఇతనే బాగున్నాడు. నడుము సన్నగా వుంది. మనిషి ఇంకా వ్యాయామం చేస్తున్నవాడల్లేనే ఉన్నాడు. మొహం కళగా వుంది. మూతి బిగువుగా వుంది. వయస్సు తనలో తెలిసినంతగా తెలియటంలేదు.

తన ఈ ప్రతిబింబాన్ని చూసి ఏమనుకోవాలోకూడా పురుషోత్తానికి తెలియటంలేదు. కాకపోయినా బతికున్న వాళ్ళకి భూతాలుండటమేమిటి? ఈ భూతం తన సజీవత్వాన్ని అవమానిస్తోంది. ఇటువంటి అవమానాన్ని సహించటం పురుషోత్తానికి దుర్భరమనిపించింది. ఒక్కొక్క అద్దంలో చూసుకుంటే వున్న శరీరచ్ఛాయకంటె ఎక్కువ కనిపించినట్టు ఈ భూతం తనకన్న ఒక్కపిసరు ఎక్కువే సజీవంగా వుంది.

ఇంతలోనే పురుషోత్తాని కింకొక ఆలోచన వచ్చింది. ఆ మనిషి తనకు భూతమైతే. అతనికి తనూ భూతమేగా? తననుచూసి అతను ఏమనుకోవాలి? అయినా మరుక్షణమే పురుషోత్తానికి అతన్నిగురించి విచారం పోయింది. అతను దయ్యమై తన వెంట పడ్డాడుగాని, తాను అతని వెంటపడలేదే! అతన్ని గురించి తను ఎందు కాలోచించాలి ?

మొట్టమొదటగా అతనే మాట్లాడాడు;

"ఆనాడు మనం ఈవిడకు ఉత్తరం రాశాం చూశావా? ఆ మరుక్షణంనుంచీ నీదారీ నాదారీ వేరయింది. ఆ ఉత్తరం నువ్వు చించేశాననుకున్నావు. నేను దాన్ని పోస్టుచేశాను. తరవాత ఒక వారానికి మే మిద్దరం పెళ్ళాడాం. ప్రపంచంలో ఆదర్శప్రాయమైన పెళ్ళి కోటికి వొకటి జరుగుతుంది. మాది అటువంటిపెళ్ళి. జీవితంలో యింకేది లేకపోయినా ఒక్కమనిషి నీపక్క వున్నదన్న తృప్తి నీకు కలిగిన తరవాత ఆ మనిషికోసం యేది త్యాగం చెయ్యకూడదు, చెప్పు!"

అతను ఆగాడు. పురుషోత్తానికి ఏదో అర్థమవుతున్నట్టుగా వుంది. అవును, ఈ రెండో పురుషోత్తమే తన అయోమయత్వం. ఆరాత్రి వీడు తనను వదిలి ఎడంగా పోయినాడేమో తన మనస్సు తేరుకుని నిర్మలమైనట్టుగా అయింది. అందుకే ఆ క్షణంనుంచీ తన కర్తవ్యాన్ని కళ్ళయెదుట చూసినట్టు తెలుసుకుని దాన్ని ఆచరించగలిగాడు.

"నేనీ పనిచేయటం ధర్మంకూడా అయింది. ఎందుచేతనంటే మా పెళ్ళినాటికే ఈవిడకు నెల తప్పింది."

పురుషోత్తం ఉలిక్కిపడి, "నిజమా?" అన్నాడు. ఆయన ఆ పక్క మంచంమీద నిద్రపోతున్న స్త్రీకేసి చూసి ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చినవాడల్లే నిట్టూర్చాడు. నిప్పుసెగకు వెన్నకరిగినట్టు అతని మనస్సులో యే మూలో కొంచెం కరిగి కలకబారింది.

“మా పెళ్ళిఅయిన యెనిమిది నెలలకు మగపిల్లవాడు కలిగాడు.”

“వాడి పేరేమిటి? ఎక్కడున్నాడు? ఎట్లావుంటాడూ?” అన్నాడు పురుషోత్తం ఆదుర్దాగా.

“వాడు మహావీరులు జీవించేటట్టు జీవించే వీరుడల్లేనే మరణించాడు—తెలంగాణాలో!”

పురుషోత్తానికి వికారం కలిగినట్టయింది. తన కొడుకు కమ్యూనిస్టులతో చేరి తుపాకీతో చావటమా? ఈ సంగతి పొక్కితే తననుగురించి తన మిత్రులంతా ఏమనుకుంటారు? తన యెదురుగా వున్న తన ప్రతిబింబానికి ఈ కొడుకుతో ఎక్కువ సంబంధం ఉండివుంటుందనీ, వాణ్ణి అటువంటి మార్గాన పెట్టినవాడు ఇతనే అయివుంటాడనీ పురుషోత్తానికి ఆ క్షణంలో తట్టలేదు.

“నా ఇన్నాళ్ళ జీవితం టూకీగా చెప్పేస్తాను. నేనూ నా భార్యా గొప్ప దారిద్ర్యం అనుభవించాం. ఆరోజుల్లో నేను అడ్డమైన విషయంగురించీ పత్రికలకు రాస్తూవుండే వాణ్ణి. అన్నింటినిగురించీ రాశానుగాని దారిద్ర్యం గుగించి రాయలేదు. ఎందుకు రాయలేదో నువ్వర్థం చేసుకోగలవు-ఇతర దరిద్రులుకూడా నాతరగతేనన్నది గుర్తించటం ఇష్టంలేక; నా దారిద్ర్యం నా వొక్కడిదే నని నన్ను నేనే వంచన నుండి బయటపడటానికి నా భార్య చాలా తోడ్పడింది. ఇద్దరం కలిసి సోషలిస్టు సాహిత్యం చాలా చదివాం. దాని వల్ల ఒక మేలు కలిగింది. జీవితానికి వొక తాత్కాలిక

వ్యాఖ్యానం దొరికింది. జీవిత సంఘటనలు పరస్పర సంబంధం గలవన్న విశ్వాసం కుదిరింది.

"భుక్తికోసం ప్రెస్‌లో పనికి కుదిరాను. అది పెద్ద ప్రెస్. ప్రెస్ వర్కర్ల యూనియన్ పెట్టాం. దానికి నాయకుణ్నయినాను—"

"సమ్మెలు జరిపించావా?"

"మహారాజుగా! సమ్మెలంటే ఏమిటి? నీకు రాజకీయాలు, పనివాళ్ళకి జీవితం! చావుబతుకుల సమస్య! సమ్మెను గురించి కుడిచి కూచున్న ధోరణిలో మాట్లాడకు."

"నువ్వు కమ్యూనిస్టులతో చేరావా?"

"ఇంకెవరితో చేరమంటావు? నాకు రాజకీయాలంటే మొదటినుంచీ ఏవగింపుగానే వుండేది. మనం రాజకీయాల కృత్రిమ ముఖమే చూశాం. జీవితానికీ రాజకీయాలకూ అవినాభావ సంబంధం గల చోట నేను మనస్ఫూర్తిగా రాజకీయాలలో ప్రవేశించాను... నా జీవితంలో వొక్క రోజు వ్యర్థంకాలేదు. శ్రీశ్రీ చెప్పినట్టు అసంఖ్యాకులైన "దగాపడిన తమ్ము"లకు జీవితంలో వొక ఆశా, వొక కార్యక్రమం ఇవ్వటంకంటె నీ జన్మకు సార్థకత యేముంది? రేపటి ప్రపంచం ఈ దగాపడిన తమ్ములది. అది రాసిపెట్టివుంది. వీళ్ళు రేపు ఏడవటం మానేస్తారు. తాము దగాపడ్డ సంగతి కూడా మరిచిపోతారు. మెత్తు పెరుగుతారు. అజాత శత్రువు లౌతారు. జీవితాన్ని నిర్విఘ్నంగా నిర్మించుకుపోతారు. న్యాయం, ప్రేమా, సత్యం అన్న పదాలకు సార్థకత

చేకూరుస్తారు. ఈ పరిణామానికి అనుకూలంగా నిలబడతావా? లేక దీనికి ప్రతికూలంగా నిలబడి మరింత రక్తపాతానికీ, మరింత దురన్యాయానికీ, మరింత హేయచరిత్రకూ కారకుడవౌతావా? నా ధర్మం నేను ఏనాడో నిర్ణయించాను.”

“నువు కమ్యూనిస్టువు. ఏమీ సందేహం లేదు. ఇందులో ఏదో కుట్ర ఉంది. నువు నా ప్రతిబింబానివి కావు. నా పేరు పెట్టుకుని నా యింట్లో ప్రవేశించావు.” అన్నాడు పురుషోత్తం

“నన్ను గురించి ఆలోచించినకొద్దీ రొంపిలో ఇరుక్కుంటావు. నీ సంగతి ఆలోచించు. ‘సత్యం’ గురించి ఎవరో వెటకారంగా పద్యాలు రాస్తే ఎన్నోసార్లు చదివి స్నేహితులతో ఆనందించావు. నువ్వూ నీ స్నేహితులూ శాంతినిగురించి వేళాకోళంగా మాట్లాడుకున్నారు. నీ సంస్కారం ఏమిటి? నీ మానవత్వానికి కొలబద్ద ఏమిటి? నీ విశ్వాసాలకు పునాది ఏముంది? రేపు పోలీసుల చేతుల్లో తుపాకులు కమ్యూనిస్టు తుపాకులవుతే కమ్యూనిజంలో ఎంతో మంచి చూస్తావు నువ్వు. కమ్యూనిజంలో ఆవగింజంత అనుమానాస్పదంగా కనిపిస్తే నేను దాన్ని గురించి తెలిసినవాళ్ళతో చర్చిస్తాను. ఇరవై నాలుగేళ్ళనుంచీ ఈ కమ్యూనిజం గురించి తెలుసుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తున్న నాకంటె, నీకు దాని లోతుపాతులు తెలుసునంటే నేను ఒప్పుకోను.”

"మీకమ్యూనిస్టులు నడిచే జీవితాన్ని ఒక ధోరణిలో యెందుకు నడవనీరు? ప్రపంచమంతా తల్లకిందులు చేస్తామనే మిమ్మల్ని యెవరు సహిస్తారు?"

"ప్రపంచం మారకుండా నువు చేస్తానని మాటఇయ్యి. కమ్యూనిస్టుల నందర్నీ నేను విరమింపజేస్తాను. నువు ఎవరి ప్రతినిధివో నాకు తెలీదుగాని లోకాన్ని కమ్యూనిజంనుంచి రక్షించటానికి కంకణం కట్టుకున్న పెద్ద తరగతి పెట్టుబడిదార్లు ప్రపంచం మారకుండా చెయ్యాలని చేసే ప్రయత్నం ఒక్కటీ కనిపించటంలేదు. వారు తెచ్చిపెట్టే ప్రతి సమస్యకూ కమ్యూనిజం పరిష్కారమార్గం చూపిస్తుంది. ఓపికగా కూర్చుని సరిఅయిన విషయాలు సంపాదించు. ఇవాళ పెట్టుబడిదారీకి ప్రపంచ యుద్ధాలు తెచ్చి పెట్టటమూ, మానవజాతిలో పైశాచికశక్తులను లేవదీయటమూ, మారణసాధనాలు సృష్టించటమూ తప్ప ఇంకేమీ చాతగాదని నేనంటున్నాను. చాతనయితే నేనన్నది తప్పని రుజువు చెయ్యి."

"నువు చేసే అర్థంలేని సిద్ధాంతాలన్నీ తప్పని రుజువు చెయ్యటంతప్ప నాకింకేమీ పనిలేదనుకున్నావా?"

"అయితే అభిప్రాయాలు ప్రకటించకు. నీ అజ్ఞానం నాకు శాసనమైతే యెంత హాస్యాస్పదంగా ఉంటుందో చూడు. నామటుకు నేనూ నీ అంతవాణ్ణేకద!"

ఈ మాట వినగానే పురుషోత్తానికి అతనిమీద ఏదో అభిమానం కలిగింది. ఆ మనిషి తనకు అన్నా, తమ్ముడూ

కన్న యెక్కువైనవాడు—సాక్షాత్తూ తనే. అతని వాదన ఎంత వెగటుగా వున్నా, యింకో పరిస్థితులలో తానుకూడా అటువంటి వాదన చేసి ఉండేవాడన్న మాటేగా? ఎందుకితనితో ఘర్షణ పడటం?

"నీకు నావల్ల ఆర్థికంగా యేదైనా సహాయం కావాలంటే చేస్తాను. పైకి ఎంత ప్రగల్భాలు పలుకుతున్నా లోపల నీ జీవితాన్ని నువ్వు ద్వేషిస్తూనే ఉండాలి. తానున్న పరిస్థితుల్ని సమర్థించుకునే దౌర్భల్యం ప్రతి వ్యక్తికీ ఉంటుంది. అందుకే యిట్లా మాట్లాడుతున్నావు. కావలిస్తే నా వ్యాపారంలో భాగం ఇస్తాను. లేదా పెట్టుబడి ఇస్తాను. నీ యిష్టంవచ్చిన వ్యాపారం చేసుకో. నీ సొంత కొడుకును పోలీసులు కాల్చి చంపినందుకు గర్విస్తున్నావంటే నీ అంతరాత్మ యెంత హీనస్థితికి వచ్చిందీ తెలుస్తోంది. నీ కింకెవరన్నా పిల్లలున్నారా?"

"లేరు. నాకు నీ సహాయం అవసరంలేదు. నేను పైకి రాలేదని నువ్వు విచారించకు. గడిచిన ఎన్నికల్లో పార్లమెంటు సీటుకు ఎన్నికైనాను. నన్ను ప్రజలు తమ నాయకుల్లో ఒకడుగా గుర్తించారు. యివాళ మీ క్లబ్బులో మీటింగు. నాకూ ప్రజలకూ గల సన్నిహిత సంబంధం యెటువంటిదో నువే చూద్దువుగాని."

పురుషోత్తానికి మండిపోయింది.

పచ్చి అబద్ధాలు! నన్ను మోసం చెయ్యకు. నాకు తెలీకుండా మా క్లబ్బులో మీటింగెవరు పెట్టారు. నిన్న

బెజవాడలో మీటింగ్ గయిందన్నావు. పత్రికలో ఆ వార్త లేదు. ఇట్లా నన్ను మోసం చేస్తావా?"

"నువ్వింకో ప్రపంచంలో ఉన్నావు. నా మాటలు నీకు అబద్ధంగానే కనబడతాయి."

బెడ్‌రూమ్‌లో అలికిడి అయింది. పురుషోత్తం భార్య కేక పెట్టింది. పురుషోత్తం గబగబా లోపలికి వెళ్ళాడు.

"ఏమిటో చదువుతున్నట్టున్నారు. నింపాదిగా చదువుదురూ! తల పగిలిపోతోంది!" అన్నదామె.

పురుషోత్తం మాట్లాడలేదు.

"ఈ అపరాత్రివేళ ఎందుకొచ్చిన చదువు? పడుకుని నిద్రపోరాదూ?"

పురుషోత్తం మారు మాట్లాడకుండా పక్కమీద పడుకున్నాడు. అతనికి నిద్ర పట్టివుండాలి. అతను మళ్ళీ కళ్ళు తెరిచేసరికి ఏడుగంటలు దాటింది.

లేస్తూనే అతను తన అతిథుల కోసం వెతికాడు. వారి జాడ లేదు....

ఆ రోజల్లా అతనికి కలలాగేవుంది. క్లబ్బుకు వెళ్ళాడు. మీటింగూ లేదు ఏమీ లేదు. ఉండదని అతనికి తెలుసు. అందుచేత ఆశ్చర్యం కలగలేదు. కాని ఏదో జనం కలకల వినిపిస్తున్నట్టే వుంది. ఏదో ఉపన్యాసం అస్పష్టంగా వినిపిస్తున్నట్టే వుంది. మధ్య మధ్య ప్రేక్షకుల కోలాహలం కూడా ఒకటి రెండుసార్లు వినిపించిం దనిపించింది.

స్నేహితు లెవరో "ఎందుకట్లా ఉన్నావ్?" అంటే, రాత్రల్లా నిద్రలేదనీ వంట్లో బాగాలేదనీ చెప్పాడు. ఆ సాయంకాలం ఏ స్నేహితుడి ఇంటికో వెళ్ళి చిత్తుగా తాగి కారులో యింటికి వెళ్ళి పడుకున్నాడు.

5

వారం రోజుల అనంతరం పురుషోత్తం యత్నాలు ఫలించి అతను ఒకప్పుడు పెళ్లాడదా మనుకున్న స్త్రీ వార్త తెలిసింది. ఆమె తన పెళ్ళి అయిన కొద్ది రోజులకే ఆకస్మికంగా మరణించిందట. కారణం తెలియలేదు. ఆసమయానికి ఆమె గర్భిణిగా వున్నదీ లేనిదీ తెలియరాలేదు.